

по-щедра държавна или обществена подкрепа. Днесъ България не би приличала на себе си.

Но най-голѣмата полза отъ читалищата е другаде. На първо време тѣ се увеличиха по брой, следъ като се обединиха въ единъ Върховенъ сѣюзъ. Отъ 560 презъ 1911 година, годината, въ която се учреди сѣюзътъ, тѣ вече стигватъ посочената по-горе цифра. Значи, увеличили сж се за двайсетъ и петъ години почти шестъ пѣти. А подобно увеличение едва ли би могла да посочи друга организация. Може би, само кооперациитѣ биха могли да се равнятъ въ това отношение съ читалищата. Ще каже, българинътъ еднакво държи за своята духовна и физическа отхрана. Отъ тамъ и взаимодействието между тия две организации. Изникне ли нѣкъде читалище, непременно ще се роди и кооперация; създаде ли се нѣкъде кооперация, до нея непременно ще се нареди и читалище. А на много мѣста тѣ сж неразривно свързани.

И въ всички тия читалища заживѣ единъ единенъ духъ — духътъ на нашитѣ бащи и дѣди отъ епохата на възраждането. Първата кличка, която се поде отъ всички читалищни деятели, бѣше обединение на разпокъсанитѣ народни сили. Излѣзли отъ убеждението, че партийното раздробление, което настроява гражданитѣ злѣ и ги хвърля въ открита вражда единъ срещу други, тѣ — читалищнитѣ деятели — подириха почва аа сближение въ името на културния напредѣкъ. И тоя зовъ се разбра отъ всички. На него се отзоваха дори отчаяни партизани, които още можеха да виждатъ презъ яркия цвѣтъ на своята партия измѣнения, бледния ликъ, станалъ почти безцвѣтенъ, на родината си. По тоя пѣтъ читалището щѣше да достигне много повече за гражданското примирение и обединение въ страната, отколкото се постигна по другъ пѣтъ: не тоя на съзнанието, а на повелята отгоре. И азъ нѣма да преувелича, ако кажа, че тоя, който иска да унищожи срамното партизанство у насъ, нека подкрепи читалищата. Тѣ, и само тѣ сж неговото противоядие.

Читалищата нададоха и другъ спасителенъ зовъ за родината. „Назадъ къмъ народа!“ — бѣше изговорено най-напредъ отъ устата на читалищни дейци. Добре запознати съ епохата на нашето възраждане, тѣ виждаха, че отчуждението между народъ и интелигенция могатъ да иматъ сждбоносни последици и за дветѣ тия сили, затова сториха всичко възможно, за да ги сближатъ. И сполучиха. Интелигенцията не само съзна своя дългъ къмъ народа, но и народътъ съзна потрѣбата отъ близостъ съ своята интелигенция. Още малко усилия, и ние ще достигнемъ резултати, които могатъ да тласнатъ значително напредъ нашата общественост. И демократизмътъ, съ който мнозина обичатъ да се труфятъ, ще бжде не една праздна приказка, не само теория, но и една осжществена действителностъ. Почна да се съзнава незблжимата истина, че преди да повдигнешъ нѣкого до себе си, трѣбва самъ да се наведешъ до него. Тѣкмо това, което не правѣше до скоро нашата интелигенция.

А да поменемъ ли и безкористieto, което читалищнитѣ дейци на всѣка стѣпка насаждатъ съ своитѣ безкористни дѣла? Никъде у насъ нѣма обществена служба, за която само да се жертвува, безъ да се придобиватъ, каквито и да било блага. Читалищниятъ деятель не знае нито заплата, нито тантиemi, нито заседатели. Напротивъ, неговото възнаграждение за неговитѣ усилия да си изпълни дълга като гражданинъ, като истински братъ на по-малкитѣ си братя, е било не еднѣжъ